

Přírodní rezervace Vrbenské rybníky – přírodní skvost u Českých Budějovic

V bezprostřední blízkosti dvou největších českobudějovických sídlišť, Vltava a Máj, se nachází soustava rybníků, mokřadních luk a bažinných olšin protkaná cestami vroubenými starými duby. Místo, kam celoročně míří obyvatelé města na výlety, pěšky i na kolech, pozorovat vodní ptactvo nebo se kochat nádhernými výhledy a přírodou, v zimě na běžkách nebo za bruslením na zamrzlých rybnících. Od r. 1993 zde prochází naučná stezka Po hrázích Vrbenských rybníků s informačními tabulemi, od r. 2018 funguje také stezka pro vozíčkáře včetně několika odpočinkových míst a v r. 2022 byla vytvořena studentská naučná stezka Ptactvo Vrbenských rybníků. To je přírodní rezervace Vrbenské rybníky, evropsky významná lokalita patřící do soustavy Natura 2000 a součást ptačí oblasti Českobudějovické rybníky.

PR Vrbenské rybníky tvoří soustava několika rybníků s přilehlými loukami a lesními porosty a částí bývalého vojenského cvičiště. Počátkem 15. století se na území dnešní PR Vrbenské rybníky nacházely mokřadní louky a pastviny kolem roztroušených dvorců. Podle historických pramenů zde byl v r. 1460 založen rybník Černiš (v současnosti s udávanou plochou 43 ha) a později směrem k obci České Vrbné (dnes součást Českých Budějovic) i další – Domin (17 ha) a Starý a Nový vrbenský rybník (22 a 13 ha). Oba Vrbenské rybníky byly v polovině 19. století rozděleny náspem bývalé železniční tratě z Českých Budějovic do Plzně na dvě části – Starý vrbenský rybník přední a zadní a Nový vrbenský rybník a Bažina. Na ně navazují chovné rybníky pod správou Lesů a rybníků

města Českých Budějovic, s. r. o. (např. Dasenský, Starý houženský, Starohaklovský a Novohaklovský), které nejsou součástí rezervace, a také rybník Šnejdlík. Tím byly vytvořeny základy pestrého území s mozaikou vodních, mokřadních, lučních a lesních formací v jihovýchodní části Českobudějovické pánve. Celá rybníční soustava je napájena Dehtářským potokem. Rybníky na území rezervace byly v minulosti využívány pro chov ryb a i dnes některé z nich stále slouží jako chovné vodní plochy, např. v Černiši jsou ryby chovány po dobu dvou let do dosažení tržní velikosti, zatímco na rybnících Domin a Bažina jsou drženy pouze účelové obsádky tak, aby vodní plochy primárně sloužily předmětům ochrany. Na Černiši byly do r. 1990 dvě kachní farmy, které odchovávaly každoročně přibliž-

ně 9 tisíc kachen. Nový vrbenský rybník v 80. letech využívali místní obyvatelé jako přírodní koupaliště a na jeho břehu vznikla zahrádkářská kolonie. Po hrázi rozdělující Starý a Nový vrbenský rybník vedla ještě ve 20. století železniční trať, později tímto koridorem procházel parovod zajišťující přívod tepla pro České Budějovice, který byl v 90. letech demontován.

Přírodní rezervace Vrbenské rybníky byla vyhlášena 1. dubna 1990 na ploše 245,80 ha a zahrnovala původně rybníky Černiš, Domin, Starý a Nový vrbenský, rozsáhlé plochy přilehlých mokřadů, luk a bažinných olšin a unikátní dubové porosty na hrázích (obr. 3–6). V souvislosti s tvorbou soustavy chráněných území Natura 2000 byla rezervace rozšířena na plochu 315,78 ha přiřazením dalších dvou rybníků (Velkého vávrovského a Mladohaklovského) a části bývalého vojenského cvičiště Čtyři Dvory (tankodromu, blíže o něm v článku na str. 144–147 této Živy), která zahrnuje vedle náletových porostů také staré hráze již zaniklých rybníků a řadu přírodních i umělé vytvořených tůň. PR Vrbenské rybníky byla v r. 2005 zařazena do seznamu evropsky významných lokalit, např. z důvodu hojného výskytu kuňky obecné (*Bombina bombina*). Rybníky a jejich břehy poskytují vynikající podmínky pro vodní ptactvo, od r. 2009 je PR součástí ptačí oblasti Českobudějovické rybníky – z předmětů ochrany ptačí oblasti se na Vrbenských rybnících vyskytují kvakoš noční (*Nycticorax nycticorax*), rybák obecný (*Sterna hirundo*), slavík modráček střeoevropský (*Luscinia svecica cyaneula*), husa velká (*Anser anser*) a kopřivka obecná (*Mareca strepera*). Vzhledem k rozmanitosti stanovišť je na území rezervace zastoupeno široké spektrum rostlin, živočichů i dalších organismů. V r. 2012 byla její plocha znovu rozšířena na současných 320 ha o rybník Šnejdlík, nacházející se v blízkosti Černíše (obr. 2).

● Rostliny a houby

V rezervaci byl potvrzen výskyt více než 400 druhů vyšších rostlin. Vodní vegetace je tvořena společenstvy splývavých a ponořených druhů a litorálními porosty

- 1 Břeh Novohaklovského rybníka, vroubený rozkvetlými trsy kosatce žlutého (*Iris pseudacorus*)
- 2 Přírodní rezervace Vrbenské rybníky, mapa z informační tabule s vyznačením naučné stezky Po hrázích Vrbenských rybníků

3 Původní železniční násep rozděljuje Nový vrbenský rybník na dvě části.

4 Tůň podél turistické cesty k Novému vrbenskému rybníku zarůstá v průběhu léta okřehkem menším (*Lemna minor*).

5 Bezkolencová louka u hráze Černiše částečně zarůstá porostem rákosu obecného (*Phragmites australis*).

6 Podmáčená olšina se nachází v blízkosti hrází Dominu a Černiše, pro návštěvníky rezervace je zpřístupněna po povalovém chodníku.

rákosin a vysokých ostřic. V Novém vrbenském rybníce je uváděn výskyt chráněné a kriticky ohrožené kotvice plovoucí (*Trapa natans*) z čeledi kyprejovitých (*Lythraceae*), vyskytující se v České republice na ojedinělých lokalitách v jižních a východních Čechách, na jižní a střední Moravě a v poříčí Odry. V současné době však v místech, kde na hladině Nového vrbenského rybníka blízko hráze dříve rostla, není kotvice vidět. Výskyt dalšího kriticky ohroženého druhu, plavínu štítnatého (*Nymphoides peltata*, obr. 11 a 12), v rybníce Šnejdlík byl rozhodující pro jeho připojení k rezervaci. Tato sladkovodní bylina z čeledi vachtovitých (*Menyanthaceae*) postupně z našeho území mizí a uvádí se pouze z několika lokalit hlavně z Českobudějovické a Třeboňské pánve. Ojediněle roste i na několika dalších lokalitách Čech a Moravy, např. na Hradecku, v Poodří v Ostravské pánvi a na jižní Moravě. V posledních letech však nebyl viditelný porost plavínu na ploše rybníka Šnejdlík pozorován. Druh se ale

již několik let vyskytuje, i když s kolísající početností, poblíž hráze Velkého vávrovského rybníka, kde lze přímo z cesty na hrázi vidět plovoucí rostliny s nádhernými žlutými květy. Z vodních rostlin je v oblasti k vidění také stolístek přeslenitý (*Myriophyllum verticillatum*). Rákosiny tvoří rákos obecný (*Phragmites australis*), zblochan vodní (*Glyceria maxima*), orobinec širokolistý (*Typha latifolia*) a o. úzkolistý (*T. angustifolia*), vzácně tu najdeme šmel okoličnatý (*Butomus umbellatus*). Z vysokých ostřic dominuje ostřice štíhlá (*Carex acuta*), roztroušeně se tu nachází o. vyvýšená (*C. elata*). Raritou v rezervaci je početná populace řezanu pilolistého (*Stratiotes aloides*, obr. 8 a 9). Tůň o rozměrech 14,5 × 9 m leží na území bývalého vojenského cvičiště a vzhledem k postupnému zazemňování a zarůstání vegetací byla v r. 2017 revitalizována – břehy tůně byly upraveny a dno částečně vybagrováno (Maxerová a Kolář 2021; podrobněji na str. 144–147). V současnosti porost řezanu zaujímá celou plochu tůně. Autochtonní populace této rostliny z čeledi vodňankovitých (*Hydrocharitaceae*) jsou u nás podle Červeného seznamu považovány za kriticky ohrožené. Za původní výskyt řezanu jsou v rámci České republiky pokládány pouze jihomoravské populace v dolním Podolí a dolním Pomoraví. Původ druhu na území PR Vrbenské rybníky je neznámý – mohl zde být záměrně vysazen akvaristy nebo byl zanesen vodním ptactvem z přírodní památky Tůně u Špačků, na jižním okraji Českých Budějovic (bohaté porosty na této

lokalitě pocházely zřejmě z akvaristických kultur). Dalším místem na území Českých Budějovic byla nedaleko ležící PP Vrbenská tůň, kde již řezan ale vymizel, patrně v souvislosti se změnou vodního režimu.

Z lučních společenstev jsou nejvýznamnější slatinné louky na pramenných vývěrech pod hrázi Černiše s hojným prstnatcem májovým (*Dactylorhiza majalis*) a některými vzácnějšími druhy ostřic – o. Hartmanovou (*C. hartmanii*), o. blešní (*C. pulicaris*) a o. trsnatou (*C. cespitosa*). Sousední střídavě vlhké bezkolencové louky (obr. 5) jsou charakteristické výskytem bezkolence modrého (*Molinia caerulea*), bukvice lékařské (*Betonica officinalis*), čertkusu lučního (*Succisa pratensis*), žluťuchy lesklé (*Thalictrum lucidum*) a ocúnu jesenního (*Colchicum autumnale*). Zvláště na jaře kvetoucí prstnatce a světle fialové květy ocúnu na podzim se stávají častým cílem návštěvníků rezervace.

Velkoplošný komplex bažinných olšin zaujímá zhruba 80 ha a tato nejčinnější mokřadní formace se nachází západně od Černiše (obr. 6). Zahrnuje přirozené i zkulturněné porosty a také nálety na bývalých loukách a pastvinách. Stromové patro se skládá převážně z olše lepkavé (*Alnus glutinosa*), přimíseny jsou bříza pýřitá (*Betula pubescens*) a b. bělokora (*B. pendula*), místy také dub letní (*Quercus robur*), borovice lesní (*Pinus sylvestris*) a smrk ztepilý (*Picea abies*). Střemcha obecná (*Prunus padus*), vrba pětimužná (*Salix pentandra*) a krušina olšová (*Frangula alnus*) vytvářejí keřové patro. Mezi bylinami jsou zastoupeny

např. ostřice prodloužená (*C. elongata*) a ptačinec dlouholistý (*Stellaria longifolia*), najdeme tu i chráněné a ohrožené rostliny, např. vrbínu kytkokvětou (*Lysimachia thyrsoflora*), ohrožený kapradiník bažinný (*Thelypteris palustris*) a kapraď hřebenitou (*Dryopteris cristata*). Poslední dva bažinné druhy rostoucí na podmáčených stanovištích, v olšínách, vrbinách a rákosinách se vyskytují u nás v jižních Čechách, v okolí Doks a ojedinelé i jinde. V tůňkách pak zaznamenáme žebatku bahenní (*Hottonia palustris*) a dáblík bahenní (*Calla palustris*, obr. 7). Dáblík tvořil bohaté porosty v blízkosti hráze v okolí spojovacího tunelu z rybníka Bažina do Nového vrbenského, ale po revitalizaci zahrnující zpevnění břehů Bažiny (2020) zcela vymizel. V současné době roste v blízké tůni podél vozíčkářské trasy.

Menší bažinné olšiny se nacházejí také za cestami na hrázích Černiše a Dominu směrem ke Starému vrbenskému. Část z nich byla zpřístupněna vybudováním pavalového chodníku. V průběhu jara jsou okraje mokřadů žlutě zabarveny bohatými porosty orseje jarního (*Ficaria verna*) a z chodníku jsou dobře vidět žluté kvetoucí blatouchy bahenní (*Calla palustris*).

Na hrázích jsou aleje mohutných dubů letních a bylinné společenstvo v jejich podrostu připomíná přirozené doubravy. Najdeme zde jetel prostřední (*Trifolium medium*) a j. horský (*T. montanum*), hojně je také zastoupena silenka nicí (*Silene nutans*). Na hrázi Nového vrbenského rybníka se každoročně vyskytuje několik trsů kohoutku lučního (*Lychnis flos-cuculi*) se zcela bílými květy, oproti obvyklým tmavě růžovým. Na hrázích Starého vrbenského rybníka roste hojně kručinka německá (*Genista germanica*), vyskytuje se tu i smolníčka obecná (*Viscaria vulgaris*) a lomikámen zrnatý (*Saxifraga granulata*). Takřka u hráze Černiše na jaře kvete dokonce několik trsů bledule jarní (*Leucojum vernum*). Rybníční hráze jsou proslulé i z mykologického hlediska. Vrbenské rybníky a jejich bezprostřední okolí se začleněnou částí bývalého vojenského cvičiště představují významnou lokalitu se zajímavými druhy hub. Na hrázích byl popsán výskyt řady hřibů včetně teplomilných a ohrožených, jako je zákonem chráněný hřib královský (*Butyriboletus regius*), většinou mykorhizně vázaných na kořeny dubů. Některé patří mezi zvláště chráněné, vyskytují se tady

ale i vzácné a ohrožené druhy evidované v Červeném seznamu hub ČR, např. hřib Le Galové (*Rubroboletus legaliae*), h. bronzoový (*Boletus aereus*), h. plavý (*Hemileccinum impolatum*), h. přívěškatý (*Boletus appendiculatus*), h. rubínový (*Rubinobolus rubinus*), h. mokřadní (*Xerocomus ripariellus*) a h. pružný (*Aureoboletus gentilis*). Dále zde roste hřib červený (*Xerocomus rubellus*), h. nachový (*Rubroboletus rhodoxanthus*), h. polositkováný (*Suillillus mendax*) a h. medotrpký (*Caloboletus radicans*), jehož výrazné plodnice můžeme zastihnout na hrázích rybníků poměrně často. Kromě hřibovitých hub se na hrázích nacházejí četné druhy holubinek a muchomůrek – m. tygrovaná (*Amanita pantherina*), m. drsná (*A. franchetii*) i smrtelně jedovatá m. zelená (*A. phalloides*). Své lokality tu mají i některé houby dřevokazné, např. pštěň dubový (*Fistulina hepatica*) a na kmenech starých dubů sírovec žlutooranžový (*Laetiporus sulphureus*, obr. 14).

Bohatým spektrem hub se vyznačuje rovněž území bývalého vojenského cvičiště, kde v této nověji začleněné části rezervace našly místo např. hřib dubový (*Boletus reticulatus*), h. kovář (*Sutorius luridiformis*), muchomůrka červená (*A. muscaria*) a m. citronová (*A. citrina*), pýchavka paličovitá (*Lycoperdon excipuliforme*), stroček kadeřavý (*Pseudocaterellus undulatus*), strmělka mlženka (*Clitocybe nebularis*), čirůvka fialová (*Lepista nuda*), hnojník obecný (*Coprinus comatus*) nebo různé druhy křemenáčů a kozáků včetně křemenáče krvavého (*Leccinum aurantiacum*). V náletovcích porostech je zase hojný klouzek kravský (*Suillus bovinus*) a dřevokazný březovník obecný (*Fomitopsis betulina*). V této části rezervace se nachází významná lokalita květnatce Archerova (*Clathrus archeri*). Tento druh původem z Austrálie, Tasmánie a Nového Zélandu se do Evropy dostal na začátku 20. století pravděpodobně s dovozem vlny. V současné době se vyskytuje na několika místech České republiky a na území PR Vrbenské rybníky zaznamenáme jeho plodnice připomínající vzhledem mořské sasanky od jara až do pozdního podzimu (obr. na 4. str. obálky).

● Rozmanité ptačí společenstvo

V ptačí oblasti Českobudějovické rybníky bylo v r. 2016 uváděno 213 druhů ptáků a 117 zahnízděných druhů (Brandl a kol. 2002, Kubelka 2012); na území rezervace

7 Dáblík bahenní (*Calla palustris*) je možné v současnosti vidět v tůňce v blízkosti Nového vrbenského rybníka. 8 a 9 Květ a na okraji ostře pilovitě zubaté listy řezanu pilolistého (*Stratiotes aloides*, obr. 8). Druh zarůstá celou plochu tůně na území bývalého tankodromu (9). 10 Výrazné květy kosatce žlutého zdobí v pozdním jaru hráze rybníků. 11 a 12 Porost plavínu štítnatého (*Nymphoides peltata*) poblíž hráze Velkého vávrovského rybníka (obr. 11) se stopkatými zlatožlutými květy (12) 13 Plodnice šupinovky nádherné (*Gymnopilus junonovy*, vpravo) a helmovky krvonohé (*Mycena haematopus*) na pařezu dubu na hrázi Černiše 14 Výrazné plodnice sírovce žlutooranžového (*Laetiporus sulphureus*) se vyskytují na kmenech nebo pařezech dubů i jiných listnáčů.

bylo zjištěno kolem 200 druhů, okolo 90 zahnízdilo, přičemž mnohé hnízdí pravidelně a řada dalších tažných ptáků využívá rezervaci jako zastávku při přeletu mezi hnízdištěm a zimovištěm.

Na úvod stojí za to upozornit na koncentraci volavkovitých ptáků, u nás (zatím) ojedinelou. Kolpík bílý (*Platalea leucorodia*) a volavka stříbřitá (*Egretta garzetta*) nyní v ČR hnízdí pravděpodobně právě jen v těchto místech. V rámci ptačí oblasti (nedaleko od samotné rezervace) v r. 2016 zatím ojedinelé a poprvé na našem území zahnízdila i volavka rusohlavá (*Bubulcus ibis*), která se tu pravidelně v poslední době dále objevuje a nelze vyloučit občasné hnízdění i jindy. Kolpíci v 80. letech vzácně hnízdili na jižní Moravě, ale pak s rozmnožováním přestali, i když se tam stále objevují. Na českobudějovických rybnících začali hnízdit od r. 1987 – kolonie tu mezi rybníky trochu putuje, ale od r. 2006 hnízdí na Novovrbenském; od r. 2007 se k nim připojila též zmiňovaná volavka stříbřitá. Vedle toho tam s nimi hojně staví hnízda kvakoš noční, který bývá např. až ve stovkách párů na jižní Moravě, ojedinelé také v Praze, na Vrbenských rybnících je však zajímavá právě u nás raritní kombinace s kolpíkem a volavkou stříbřitou. Kvakoše lze vidět na větvích stromů na březích Velkého vávrovského a Nového vrbenského rybníka, ale rovněž při lovu malých rybek nedaleko břehů (obr. 15). Vedle toho je na nich běžná volavka pope-

10

11

12

13

14

lavá (*Ardea cinerea*), navíc hnízdící na Černiši, pravidelně se tu vyskytuje nehnízdící volavka bílá (*A. alba*), občas se vzácně objeví nehnízdící volavka vlasatá (*Ardeola ralloides*) nebo ojediněle ibis hnědý (*Plegadis falcinellus*).

Pravidelně tu můžeme vidět hnízdění např. husy velké, lysky černé (*Fulica atra*), racka chechtavého (*Chroicocephalus ridibundus*), labutě velké (*Cygnus olor*), kachny divoké (*Anas platyrhynchos*), potápky roháče (*Podiceps cristatus*), poláka chocholačky (*Aythya fuligula*) a p. velkého (*A. ferina*). Ze vzácnějších druhů např. potápky černokrké (*P. nigricollis*, obr. 16), zrzohlávky rudozobé (*Netta rufina*, obr. 17), rybáka obecného (stále zde loví; hnízdil na Dominu, ale nyní mizí kvůli rozpadu ostrůvku), rákosníka velkého (*Acrocephalus arundinaceus*), moudivláčka lužního (*Remiz pendulinus*) a nepravidelně hohola severního (*Bucephala clangula*). K dalším zdejšími druhům patří u nás vzácně hnízdící husice liščí (*Tadorna tadorna*), slavík obecný (*L. megarhynchos*), cvrčilka slavíková (*Locustella luscinioides*) a bukáček malý (*Ixobrychus minutus*), který ale nebyl v rámci monitoringu ptačích oblastí v letech 2011–13 v PO Českobudějovické rybníky vůbec zaznamenán. Od 90. let v rezervaci také žijí slavík modráček stře-doevropský, pouze ojediněle bukač velký (*Botaurus stellaris*) a zejména na podzim a v zimě zmíněná volavka bílá.

Na hladině rybníků i na ostrůvcích lze hlavně v době jarního a podzimního tahu pozorovat koprívku obecnou, lžičáka pestrého (*Spatula clypeata*), čírku obecnou

(*Anas crecca*) a č. modrou (*Spatula querquedula*) nebo hvízdáka eurasijského (*Mareca penelope*).

Ornitologicky nejbohatší je rybník Domin se svými ostrůvky. Na něm se nachází druhá největší kolonie racka chechtavého v Českobudějovické pánvi (v r. 1988 asi 3 000 párů, od 90. let však byl zaznamenán pokles počtu, který setrvale pokračuje, stejně jako v celých jižních Čechách, s čímž souvisí mimo jiné pokles populace potápky černokrké, která využívá k hnízdění kolonie racka chechtavého rozšířila na nově vytvořené ostrůvky v tůni Bažina. Mezi racky chechtavé se mísí i několik mnohem větších racků bělohavých (*Larus cachinnans*), kteří zde bývají početnější v zimě. Na jaře a na podzim zahlédneme táhnoucí bahňáky, kteří se zastavují na cestě ze severských hnízdišť do afrických zimovišť a naopak, např. vodouše šedého (*Tringa nebularia*) a v. bahenního (*T. glareola*), jespáka bojovného (*Philomachus pugnax*), bekasinu otavní (*Gallinago gallinago*), čejku chocholatou (*Vanellus vanellus*) nebo kulíka říčního (*Charadrius dubius*). V r. 2012 v rezervaci zahnízdily tři páry pisily čáponohé (*Himantopus himantopus*), která u nás hnízdí jen velmi vzácně, např. na jižní Moravě. V dalších letech pisily, stejně jako podobně vzácný tenkozobec opačný (*Recurvirostra avosetta*), zahnízdily na některých jiných rybnících Českobudějovické pánve. Ptačí oblast je dokonce jediné místo v ČR s hnízděním břehouše černoocasého (*Limosa limosa*), který se na Vrbenských rybnících občas objeví během migrace.

Hnízdění husy velké v rezervaci bylo známo již před r. 1920. V současné době lze druh pozorovat od konce zimy. Každým rokem se početně bohatší skupina shromažďuje kolem ostrůvků Nového a Starého vrbenského rybníka a Dominu i na Velkém vávrovském rybníce, nyní se zde objevuje kolem 500 kusů ročně. V časném jaře se pasou na polích směrem k vesnici Dasný, později se přesouvají hnízdit do olšin na břehu Černíše a v červnu se vracejí s odrostlými housaty na původní místa.

V některých letech v rezervaci zahlédneme husici nilskou (*Alopochen aegyptiaca*), která v širším okolí už hnízdí a její početnost v ČR stoupá – projevuje se jako nejen nepůvodní, ale také invazní druh. Z dravců občas zaznamenáme v ptačí oblasti hnízdícího orla mořského (*Haliaeetus albicilla*) a pro mokřady typického motáka pochopa (*Circus aeruginosus*).

V rezervaci můžeme pozorovat slípku zelenonohou (*Gallinula chloropus*). V posledních letech hnízdí i na malé samočisticí nádrži u obchodního centra Bauhaus v bezprostřední blízkosti Nového vrbenského rybníka. V r. 2020 pár slípek zelenonohých vyvedl na této vodní ploše 11 mláďat. Někteří jedinci na území rezervace přezimují – v prosinci 2021 a v lednu 2022 byla slípka zelenonohá pozorována na zamrzlých tůňkách v blízkosti Nového vrbenského rybníka, stejně jako na okraji tůňky v březnu 2023.

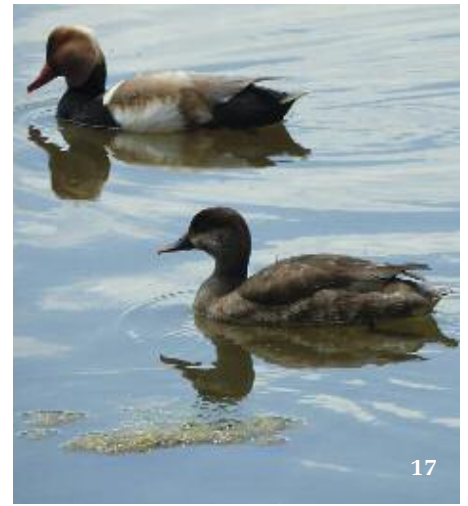
V posledních letech se objevila na ostrůvku na Novém vrbenském rybníku početná skupina kormoránů velkých (*Phalacrocorax carbo*). Jejich přítomnost o sobě dává vědět už zdaleka bíle zbarvenými stromy, na kterých sedávají a které jsou pokryty jejich trusem (obr. 19). Během zimy lze na rybnících zahlédnout morčáky velké (*Mergus merganser*), někdy i ve větším počtu. Severoevropské populace tohoto zástupce řádu vrubozobí (Anseriformes) na zimu migrují do střední a jižní Evropy. U nás zimující morčáky zastihneme od listopadu do března na jezerech a jiných nádržích nebo mírně tekoucích řekách. V okolí Českých Budějovic loví hlavně na Vltavě, ale občas zalétají i na rybníky v rezervaci. V současnosti v České republice už druh pravidelně hnízdí. V dubnu 2021 byl na třech ostrovech Dominu instalován kamerový systém pro pozorování populací ptačích druhů. Nepřetržitý živý přenos ze dvou kamer je přístupný veřejnosti.

15

16

17

Plánovaná pozorovací věž pro ornitology byla vybudována v blízkosti Starého houževného rybníka u minipivovaru Kněžíněk, bohužel mimo území rezervace. Veřejnost může tuto ornitologickou rozhlednu využívat od října 2022.

Na hrázích je potvrzený výskyt 67 druhů ptáků, především pěvců. Vyskytují se zde např. budníček menší (*Phylloscopus collybita*), pěnkava obecná (*Fringilla coelebs*), vrabec polní (*Passer montanus*), dlask tlustozobý (*Coccothraustes coccothraustes*), brhlík lesní (*Sitta europaea*), rehek domácí (*Phoenicurus ochruros*), červenka obecná (*Erithacus rubecula*), konipas bílý (*Motacilla alba*) a k. horský (*M. cinerea*), mlynařík dlouhoocasý (*Aegithalos caudatus*), sýkora koňadra (*Parus major*) a s. modřínka (*Cyanistes caeruleus*). Jako hojný v dubových alejích na hrázích rybníků a v bažinných olšinách je uváděn lejssek bělokrký (*Ficedula albicollis*) a vzácně tu zahrnuje i l. černohlavý (*F. hypoleuca*). Na hrázích často poletují sojky obecné (*Garrulus glandarius*) a v bažinné olšině u Černiše můžeme pozorovat vedle hnědících volavek popelavých a hus velkých krkavce velkého (*Corvus corax*). Pozorní návštěvníci rezervace v porostech na březích rybníků zahlédnou ledňáčka říčního (*Alcedo atthis*) a datla černého (*Dryocopus martius*) nebo strakapouda prostředního (*Dendrocoptes medius*), jehož populace se v ptačí oblasti řadí k významným. Od časného jara uvidíme holuba hřivnáče (*Columba palumbus*), který se synantropně usadil v Českých Budějovicích, podobně jako v našich dalších městech.

● Výskyt ostatních zástupců fauny

Z jiných skupin obratlovců v rezervaci žije bohatá populace obojživelníků – hojně hlavně tzv. zelení skokani z rodu *Pelodytes* (obr. 18). Podle typických hlasových projevů ale zaznamenáme i silně ohrožený druh – již zmiňovanou kuňku obecnou. V tůňích na bývalém vojenském cvičišti stejně jako v uměle vybudovaných tůňích v blízkosti rehabilitačního centra Arpida můžeme pozorovat čolka velkého (*Triturus cristatus*) a č. obecného (*Lissotriton vulgaris*), kuňku obecnou i zelené skokany.

V okolí rybníků zahlédneme užovku obojkovou (*Natrix natrix*, obr. 21) a bohužel i severoamerickou želvu nádhernou (*Trachemys scripta*), které se zřejmě majitel

zabavil vypuštěním na území rezervace a ve volné přírodě přežívá už několik let.

Ze savců je významná populace netopýrů, jichž zde bylo nalezeno 11 druhů (Lučan a kol. 2007). Obývají stromové dutiny starých dubů a lip na hrázích rybníků. K hojným náležejí např. netopýr rezavý (*Nyctalus noctula*), n. vodní (*Myotis daubentonii*), n. hvízdavý (*Pipistrellus pipistrellus*), n. parkový (*P. nathusii*) a n. nejmenší (*P. pygmaeus*). U břehů Černiše, Starého vrbenského rybníka a v některých přilehlých tůňích se pohybuje nepůvodní ondatra pižmová (*Ondatra zibethicus*, obr. 20), která byla do Evropy dovezena ze Severní Ameriky a na našem území zdomácněla. Z hlodavců uvedme i dva druhy typické pro rybníční prostředí – hryzce vodního (*Arvicola amphibius*) a hraboše mokřadního (*Microtus agrestis*). Nechybějí ani běžné druhy jako myšice křovinná (*Apodemus sylvaticus*) a m. lesní (*A. flavicollis*), hraboš polní (*M. arvalis*) či veverka obecná (*Sciurus vulgaris*). A neměli bychom opomenout zástupce lasicovitých šelem – vydru říční (*Lutra lutra*), jejíž stopy a požerky byly zaznamenány v r. 2016 na zamrzlém Starém vrbenském rybníce. Výskyt vydry v této oblasti byl dále potvrzen dvěma nálezy jedinců sražených autem na silnici vedoucí z Českých Budějovic podél Vrbenských rybníků (2021 a 2022; V. Mikeš – BioLib.cz). Ve výčtu známých druhů savců Vrbenských rybníků překvapivě dosud chybí myška drobná (*Micromys minutus*) – pro toto prostředí je typická, bezpochyby zde žije, ale zatím nebyla zjištěna ani nalezeno její hnízdo. Na území bývalého vojenského cvičiště se ve větších počtech setkáme s prasetem divokým (*Sus scrofa*)

18

15 Kvakoš noční (*Nycticorax nycticorax*) při lovu. Velký vávrovský rybník

16 Mládě potápky černokrké (*Podiceps nigricollis*) se veze na zádech jednoho z rodičů, zatímco druhý jej krmí.

17 Párek zrzohlávky rudozobé (*Netta rufina*) plující na hladině rybníka Bažina

18 V průběhu jara je možné vidět na březích rybníků zelené skokany z rodu *Pelodytes*.

19 Stromy na ostrůvku Nového vrbenského rybníka jsou obarvené na bílo trusem kormoranů velkých (*Phalacrocorax carbo*).

20 Ondatru pižmovou (*Ondatra zibethicus*) lze pozorovat na několika místech rezervace.

21 Užovka obojková (*Natrix natrix*) se často objevuje na hrázích rybníků. Snímky A. Novákové

a srncem obecným (*Capreolus capreolus*), kteří občas zabloudí na okraj sídlišť, podobně jako zajíc polní (*Lepus europaeus*).

Rezervace je jedinečná rovněž faunou bezobratlých živočichů. V rámci dlouholetého monitorování bylo na této ploše zjištěno přes 900 druhů motýlů (podrobněji o třicetiletém sledování nočních motýlů v mokřadní olšině u Černiše v Živě 2010, 6: 271–273). Některé druhy motýlů se v rámci ČR vyskytují pouze zde, např. mūra rákosnice ostrčivá (*Phragmatiphila nexa*), makadlovka *Chionodes ignorantella*, mol *Tinea steueri*, píďalka očkovec plavý (*Cyclophora pendularia*) a trávníček *Elaeochista pomerana*. Také prástevník lišejníkovce popelavý (*Pelosia muscerda*) byl donedávna znám jen odsud, stejně jako vodní brouk pětiproužník *Helophorus obscurus*, v současnosti hojně se vyskytující na celém území České republiky (Boukal a kol. 2007). Drtník olšový (*Xyleborus pfeili*) byl v Čechách zaznamenán pouze na této lokalitě a žije zde i sluněčko dvacetiskvrnné (*Sospita vigintiguttata*). Významné jsou nálezy silně ohroženého páchníka hnědého (*Osmoderma barnabita*), tesáříka obrovského (*Cerambyx cerdo*), zdobence proměnlivého (*Gnorimus variabilis*) a zlatohlávka mramorovaného (*Protaetia marmorata*). Společně s nimi v dubovém a lipovém trouchu žije chráněný kovařík rezavý (*Elaeter ferrugineus*), známý v jižních Čechách jen z Českobudějovické a Třeboňské pánve. Na květech rostlin je hojný menší zlatohlávek tmavý (*Oxythyrea funesta*), lis-

ty a kmeny lip vyhledávají krasec lipový (*Lamprodila rutilans*), tesařík Herbštův (*Chlorophorus herbsti*) a spořec šedý (*Aegomorphus clavipes*). V některých letech je možné vidět roháče obecného (*Lucanus cervus*), vyvíjí se v kořenech starých dubů a tlejících dubových pařezech.

Vody v rybnících a tůních oživují různé druhy potápníků – p. rýhovaný (*Acilius sulcatus*) a p. vroubený (*Dytiscus marginalis*), menší druhy jsou zastoupeny např. potápníky *Hydroglyphus geminus* a *Agabus bipustulatus*, nacházejí se tu vodomil *Hydrochara caraboides* a v. černý (*Hydrophilus piceus*). Díky nedávnému monitoringu výskytu vodních brouků byly v tůních na území bývalého vojenského cvičiště nalezeny druhy z Červeného seznamu ČR – vodomilové *Hydrophilus aterrimus* a *Berosus frontifoveatus*, potápníci *Bidessus grossepunctatus*, *Graptodytes granularis* a *Hydaticus continentalis* (Maxerová a Kolář 2021; blíže na str. 144–147 této Živy). Dalším později nalezeným druhem z Červeného seznamu je křepčík obroubený (*Cybister lateralmarginalis*), šířící se díky oteplování (Kolář a Boukal 2016). Ve vodě jsou nacházeny larvy chrostíků, jako nejčastější druhy v bažinné olšíně u Černiše byli zjištěni *Oecetis ochracea* a *Ecnomus tenellus*. Celkem máme v rezervaci doloženo 50 druhů chrostíků.

Ze sítočkřídlých (Neuroptera) je v PR Vrbenské rybníky uváděna bělotka *Coniopteryx tjederi*. Druhově početný dvoukřídý hmyz (Diptera) zastupuje např. stínomilka podivná (*Trigonometopus frontalis*), dále zde byli zaznamenáni smutnice *Zygoneura sciarina* a dva zástupci pakomárcovitých, *Ceratopogon crassinervis* a *Brachypogon perpusillus*.

Revitalizace Vrbenských rybníků

Všechny rybníky rezervace jsou poměrně mělké a vzhledem k postupnému usazování sedimentů bylo čas od času nezbytné tyto usazeniny odstranit. K radikálnímu odbahňování rybníka Domin došlo v letech 1965 a 1982, kdy bylo z vytěženého bahna vytvořeno několik ostrůvků, hojně využívaných k hnízdění racky, rybáky a dalším vodním ptactvem. Poslední revitalizace probíhala ve dvou etapách od podzimu 2019 do jara 2021 a byla dotována Evropským fondem – v první etapě (podzim 2019 až únor 2020) menší ze dvou vodních ploch Nového vrbenského rybníka

nazývané Bažina, v druhé etapě (podzim 2020 až březen 2021) pak Dominu. Přinesla nejen odbahnění a vytvoření nových ostrovů (viz obr. na 2. str. obálky), ale také úpravu a zpevnění břehů i opravu cest poničených projížděním těžké techniky během odklizení vybagrovaných nánosů navrstvením štěrku.

Holé břehy rybníků po vykácení původní vegetace, hlavně keřového patra, a břeh převrstvený vybagrovaným materiálem v jižní části Dominu, stejně jako nově vytvořené ostrovy postupně zarůstají novou vegetací. Zvláště na ostrovech na Bažině se již v r. 2021 objevily první keře a mladé vrby. Bohužel s příchodem léta došlo na území rezervace ke značným změnám. Dne 8. července 2021 se během krátké vichřice polámalo a vyvrátilo mnoho stromů na hrázích i v sousedních porostech a byly poničeny i cesty po hrázích. Nejvíce byla zasažena cesta mezi Novým vrbenským rybníkem a Bažinou, kde se vyvrátily lemuující stromy a došlo k odtržení části cesty. Velkou škodu napáchala vichřice i v přílehlé bažinné olšíně u hráze Dominu a Černiše a v lesním porostu za sousedící bezkolencovou loukou. Na druhou stranu došlo k výraznému prosvětlení porostu a právě osluněné kmeny potřebují výše zmiňované druhy páchník hnědý, tesařík obrovský, roháč obecný ad. ke svému rozvoji. V některých místech již byly polámané a vyvrácené stromy rozřezány a odvezeny, ale ještě půl roku od vichřice byly některé cesty včetně vozíčkářské trasy neprůchodné kvůli popadaným stromům a k jejich odklizení došlo až v lednu 2022. V průběhu roku bylo prováděno kácení polámaných a vyvrácených stromů v ně-

kterých částech rezervace. Náklady na odstranění škod dosáhly před koncem r. 2022 již přes tři miliony korun. Povalový chodník skrz bažinnou olšinu byl vzhledem k tomu dlouhodobě nepřístupný. Koncem r. 2022 byly odstraněny kmeny ležící přes chodník, ten je ale stále v žalostném stavu a čeká na obnovu. Vegetaci nepoškodila pouze vichřice, ale i těžká technika při odstraňování následků. Parkování terénních aut a pojezd traktorů při odvozu vytěžených stromů přes bezkolencovou louku bude mít nejspíš odezvu v zastoupení druhů rostlin na této lokalitě.

Přestože revitalizace rybníků Domin a Bažina výrazně zlepšila podmínky pro vodní ptactvo, ještě tři roky po ukončení její první fáze jsou patrné změny ve vodní i pobřežní vegetaci. Podél hráze Bažiny stále nerostou ostřice a rákos, které byly při odbahňování zničeny. Jejich přirozená obnova z okolních nenarušených porostů na březích obou Vrbenských rybníků bude zřejmě vyžadovat více času a lze jen doufat, že revitalizace těchto rybníků nenastane příliš brzy, aby k obnově porostů mohlo dojít. Tyto vodní plochy představují zásobník vodních rostlin a s nimi asociovaných živočichů, z něhož se mohou rozšířit zpět na revitalizované plochy.

Přírodní rezervace rozkládající se na okraji krajského města nabízí obyvatelům okolních sídlišť pozorování přírody a jejich proměn během roku. Zároveň však snadná dostupnost přináší řadu potíží. Soužití člověka s přírodou není bez problémů – nedaří se zamezit divokému táboření a rozdělování ohňů ani ničení informačních tabulí i odpočinkových laviček, krmení vodního ptactva nevyhovujícím pečivem a volnému pobíhání psů. Přetrvává také chov kaprů v některých rybnících a s tím související pravidelné navážky kravského hnoje, ale i rozšíření nepůvodních druhů ryb jako např. stěvličky východní (*Pseudorasbora parva*) a slunečnice pestré (*Lepomis gibbosus*). Problémem jsou i divoké skládky nebo pobyt lidí bez domova, zvláště když v některých místech rezervace chybí řádné vyznačení chráněného území. A někdy ke zhoršení situace přispěje i příroda, např. současný výskyt ptačí chřipky přinesl úhyn již desítek racků a částečné uzavření rezervace.

Použitou literaturu a další snímky lokality a vybraných druhů najdete na webu Živy.

